

ક્યામતના દિવસે લોકોનો હિસાબ થશે

મોમિન એ વાત પર ઈમાન રાખે છે કે ક્યામતના દિવસે અલ્લાહ તુંબાલા બંદાઓથી તેના સારા અને ખરાબ કાર્યોનો હિસાબ લેશે. આ વિશે અલ્લાહનો ઈરશાદ છે :

﴿مَنْ جَاءَ بِالْحُسْنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِّنْهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيْئَةِ فَلَا يُبْعَرِي الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيْئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ﴾

القصص: ٨٤

અનુવાદ : “અને જે વ્યક્તિ નેકી લાવશે, તેને તેનાથી વધારે સારો બદલો મળશે અને જે બૂરાઈ લઈને આવશે, તો એવા દુરાચાર કરનારાઓને તેમને એ જ કર્મનો બદલો આપવામાં આવશે, જે તેઓ કરતા હતા.”

(સૂર: કસસ, આ. ૮૪)

અલ્લાહના ફરિથાઓ બંદાઓના કર્માનો રેકર્ડ તૈયાર કરતા રહે છે. એક હાઇસે-કુદસીમાં છે :

«يَا عِبَادِي إِنَّمَا هِيَ أَعْمَالُكُمْ أَحْصِبَاهَا لَكُمْ، ثُمَّ أُوْفِيَكُمْ إِيمَانَهَا، فَمَنْ وَجَدَ خَيْرًا، فَلَيْخُمِدَ اللَّهُ وَمَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذَلِكَ،
فَلَا يُلْوَمُنَ إِلَّا نَفْسُهُ» (مسلم)

અર્થાત્, અલ્લાહ તુંબાલા ક્યામતના દિવસે ફરમાવશે કે હે મારા બંદાઓ ! આ તમારા કર્માનો રેકર્ડ છે. આનો પૂરેપૂરો બદલો હું તમને આપીશ. જેમને સારો બદલો મળે તે અલ્લાહની પ્રશંસા કરે અને જે આના સિવાય મેળવે તે સ્વયં પોતાને દોષિત માને. (મુસ્લિમ)

બંદાઓ માટે જગત અને જહનમનો નિર્ણય ન્યાય અને ઈન્સાફના આધારે થશે. એ દિવસે અલ્લાહ તુંબાલા પૂર્ણરૂપે પ્રમાણની સ્થાપના કરી દેશે. લોકોને તેમનાં કર્મ-પત્રો તેમના હાથમાં પકડાવી દેવામાં આવશે. કુર્અનમાં અલ્લાહે ફરમાવ્યું :

﴿وَكُلَّ إِنْسَنٍ أَلْزَمْنَاهُ طَهِيرَهُ فِي عُنْقِهِ وَنَخْرُجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ كِتَبًا يَلْقَئُهُ مَنْشُورًا ﴿١٢﴾
إِنَّفِسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ﴿١٣﴾

الإسراء: ١٣ - ١٤

અનુવાદ : “અમે દરેક મનુષ્યની બૂરાઈ અને ભલાઈને તેના ગળામાં લટકાવી દીધી છે અને ક્યામતના દિવસે અમે તેના સામે તેનું કર્મ-પત્ર કાઢીશું, જેને તે પોતાના સામે ખુલ્લું જોઈ લેશે. લો, જોઈ લો ! તમે પોતે જ તમારું કર્મ-પત્ર ! આજે તો તું પોતે જ હિસાબ લેવા માટે પૂરતો છે.” (સૂર: ઈસરા, આ. ٩٣-٩٤)

ક્યામતના દિવસે દરેક વ્યક્તિ અલ્લાહના દરખારમાં એકલો રજૂ થશે અને તેનો હિસાબ લેવામાં આવશે. કુઅનિમાં છે :

﴿لَقَدْ أَحَصَّنَا لَهُمْ وَعَدًّا ١٥٠ وَكُلُّهُمْ ءَاتِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرَدًا ١٥١﴾ مરિમ: ٩٤ - ٩٥

અનુવાદ : “આ સૌને તેણે ધેરી રાખ્યા છે અને સૌને સંપૂર્ણપણે ગણી પણ રાખ્યા છે. આ બધા જ ક્યામતના દિવસે એકલા તેના પાસે હાજર થવાના છે.” (સૂર: મરયમ, આ. ૮૦-૮૪)

રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફરમાવ્યું :

«مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَسَيُكَلِّمُهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، لَيْسَ بَيْنَ اللَّهِ وَبَيْنَهُ تُرْجُمَانُ، ثُمَّ يُنْظَرُ فَلَا يَرَى شَيْئًا قُدَّامَهُ، ثُمَّ يُنْظَرُ بَيْنَ يَدِيهِ فَتَسْتَقْبِلُهُ النَّارُ، فَمَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَّقَى النَّارَ وَلَوْ بِشَقْ تَفَرَّهٍ» (બહારી)

અર્થાત्, ક્યામતના દિવસે અલ્લાહ તૃખાલા દરેક સાથે પ્રત્યક્ષ વાતચીત કરશે. તેના અને બંદાની વચ્ચે કોઈ દુભાષિયો નહીં હોય. ક્યામતમાં વધારે પૂછપરછ એ જ લોકોની થશે, જેમના ચુનાઓ વધારે હશે. (બુખારી) હઝરત આઈશા ﷺ થી રિવાયત છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફરમાવ્યું કે ક્યામતના દિવસે જેનાથી હિસાબ લેવામાં આવ્યો તે માર્યો ગયો. હઝરત આઈશા ﷺ એ કહ્યું કે હે અલ્લાહના રસૂલ ﷺ ! અલ્લાહ તખાલાએ જ કુઅનિમાં કહ્યું છે કે જેનું કર્મ-પત્ર જમણા હાથમાં આપવામાં આવશે, તેનો હળવો હિસાબ લેવામાં આવશે

﴿فَإِمَّا مَنْ أُوقِنَ كَبَّهُ، بِيَمِينِهِ ٧٨٠ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ٧٩٠﴾ الانشقاق: ٧ - ٨

(સૂર: ઈન્શિકાક, આ. ૭-૮) આપ ﷺ એ ફરમાવ્યું : અહીં હિસાબ લેવાથી તાત્પર્ય માત્ર રજૂ થવું છે. જેના સાથે હિસાબ લેતી વખતે પૂછપરછ કરવામાં આવી, તો તેને તો સજી જ મળશે. ક્યામતના દિવસે દરેક વ્યક્તિનું કર્મ-પત્ર તેના હાથમાં આપી દેવામાં આવશે. જેમાં તેના બધા કર્મો, નેકીઓ, બૂરાઈઓ નોંધેલ હશે. મોમિનનું કર્મપત્ર તેના જમણા હાથમાં મળશે જેને જોઈને તે ખુશ થશે, અને કાફિરોનું કર્મ-પત્ર તેના ડાબા હાથમાં આપવામાં આવશે. તેઓ સમજી જશે કે જહશમ તેમનું ઠેકાણું છે. એ દિવસે તેમની સ્થિતિનું વર્ણન કુઅનિમાં આ પ્રમાણે કરવામાં આવ્યું છે :

﴿فَإِمَّا مَنْ أُوقِنَ كَبَّهُ، بِيَمِينِهِ، فَيَقُولُ هَاؤُمْ أَقْرَءُ وَأَكَبَّهُ ٢٠٠ إِنِّي طَنَّتْ أَنِّي مُلِقٌ حِسَابِيَّةٍ ٢٠١ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ٢٠٢ فِي جَنَّةٍ عَالِيَّةٍ ٢٠٣ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ٢٠٤ كُلُّوا وَأَشْرُبُوا هَنِيَّا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَّةِ ٢٠٥ وَإِمَّا مَنْ أُوقِنَ كَبَّهُ، بِشَمَائِلِهِ، فَيَقُولُ يَلَيَّنِي لَمْ أُوتْ كَبَّهُ ٢٠٦ وَمَأْدِرٌ مَا حِسَابِيَّةٍ ٢٠٧ يَلَيَّتْهَا كَانَتِ الْقَاضِيَّةَ ٢٠٨ مَا أَغْفَنَ عَنِي مَالِيَّةٍ ٢٠٩ هَلَكَ عَنِي سُلْطَانِيَّةٍ ٢١٠ خُذُوهُ فَغُلُوْهُ ٢١١ ثُرَّ الْجَحِيمَ صَلُوْهُ ٢١٢ الحافظ: ૧૯ - ૩૧

અનુવાદ : “આમ, જેને તેનું કર્મ-પત્ર તેના જમજા હાથમાં આપવામાં આવશે, તો તે કહેવા લાગશે કે લો, મારું કર્મ-પત્ર વાંચો, મને તો પૂર્ણ વિશ્વાસ હતો કે મને મારો હિસાબ મળવાનો છે. પછી તે એક મનપસંદ જીવનમાં હશે, ઉચ્ચતમ્ય જમતોમાં, જેના ફળો જુકેલા હશે. (તેમને કહેવામાં આવશે કે) મજાથી ખાઓ-પીવો પોતાના એ કર્માના બદલામાં, જે તમે ગત યુગમાં કર્યા; પરંતુ જેને (તેના કર્માનું) પત્રક તેના ડાબા હાથમાં આપવામાં આવશે, તો તે કહેશે કે કાશ ! મને મારું પત્રક આપવામાં જ ન આવ્યું હોત ! અને હું જાણતો જ ન હોત કે હિસાબ શું છે ! કાશ ! મુત્યુ (મારું) કામ જ સમામ કરી નાખતું. મારી ધન-દોલતે પણ મને કંઈ ફાયદો ન પહોંચાડ્યો. મારું વર્યસ્વ પણ મારાથી જતું રહ્યું. (આદેશ થશે) આને પકડો, પછી તેને તોક પહેરાવી દો, પછી તેને દોજખમાં નાખી દો.” (સૂર: હાક્કા, આ. ૧૮-૩૧)

હિસાબ વખતે લોકોનો હિસાબ પણ હળવો અને ભારે થશે. અમુક લોકોનો હિસાબ હળવો થશે. અલ્લાહ કેવળ તેમને જ તેમના કર્માથી માહિતગાર કરશે, તેમનાથી દરગુજર કરશે અને તેઓ જમતને પાત્ર ઠરશે. તેનાથી વિપરીત કેટલાક લોકોનો હિસાબ ભારે થશે, તેમનાથી પૂછપરછ કરવામાં આવશે, દરેક વસ્તુ વિશે પ્રશ્નો કરવામાં આવશે અને ભરી સત્ત્વામાં તેમને અપમાન અને નાલેશીનો સામનો કરવો પડશે.

રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફરમાવ્યું :

«لَا تَرْزُولُ قَدِمًا عَبْدٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّىٰ يُسْأَلَ عَنْ عُمُرِهِ فِيمَا أَفْنَاهُ، وَعَنْ عِلْمِهِ فِيمَ فَعَلَ، وَعَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ أَكْتَسَبَهُ وَفِيمَ أَنْفَقَهُ، وَعَنْ جِسْمِهِ فِيمَ أَبْلَاهُ» (الترمذી)

અર્થાત્, કોઈ બંદાના કદમ અલ્લાહની હજૂરમાંથી હટી નહીં શકે, ત્યાં સુધી કે તેનાથી પૂછપરછ ન કરી લેવામાં આવે કે જે ઉમર તેને આપવામાં આવી હતી તે ક્યાં વીતાવી, જે જ્ઞાન તેને પ્રદાન કરવામાં આવ્યું હતું તેના પર ક્યાં સુધી અમલ કર્યો, અને જે ધન તેના પાસે હતું તે ક્યાંથી કમાવ્યું અને ક્યાં ખર્ચ કર્યું અને જે શરીર તેને આપવામાં આવ્યું હતું તેનાથી શું-શું કર્યું ? (તિરમિઝી)

હિસાબ-કિતાબના દિવસનું એક દશ્ય એ પણ હશે કે કેટલાક લોકોને હિસાબ-કિતાબ વગર જમતમાં મોકલી આપવામાં આવશે. રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફરમાવ્યું :

«بَدْخُلُ مِنْ أَمَّتِي الْجَنَّةَ سَبْعُونَ أَلْفًا بِغَيْرِ حِسَابٍ» (مسلم).

અર્થાત્, મારી ઉમ્મતના સિસ્તેર હજાર લોકો હિસાબ વગર જમતમાં જશે. (મુસ્લિમ)

ક્યામતનો દિવસ એ દિવસ હશે, જ્યાં હિસાબ વખતે વિભિન્ન સાક્ષીઓ રજૂ થશે અને ગવાહીઓ આપશે.
અલ્લાહનો ઈરશાદ છે :

﴿ حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءَهُ وَهَا شَهَدَ عَلَيْهِمْ سَمِعُهُمْ وَأَبْصَرُهُمْ وَجُنُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾ ﴿ ٢٠ ﴾ فصلت:

અનુવાદ : “ત્યાં સુધી કે જ્યારે તદ્દન જહનમની પાસે આવી જશે, તેમના પર તેમના કાન અને તેમની આંખો અને તેમની ચામડીઓ તેમના કર્માંની સાક્ષી આપશે.” (સૂર: ફુસ્લિત, આ. ૨૦)

બીજુ જગતાએ ફરમાવ્યું :

﴿ يَوْمَ تَشَهُّدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾ ﴿ ٢٤ ﴾ النور:

અનુવાદ : “જ્યારે તેમના વિરુદ્ધ તેમની જ્ઞાનો અને તેમના હાથ-પગ તેમના કર્માંની સાક્ષી આપશે.”

(સૂર: નૂર, આ. ૨૪)

આ જમીન પણ સાક્ષી આપશે કે તેની પીઠ પર શું-શું કરવામાં આવ્યું છે. આ વિશે અલ્લાહ ત્રાલાનો ઈરશાદ છે :

﴿ إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ١ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَنْقَالَهَا ٢ وَقَالَ الْإِنْسَنُ مَا لَهَا ٣ يَوْمَئِذٍ تُحَدَّثُ أَخْبَارَهَا ٤ إِنَّ رَبَّكَ أَوْحَى لَهَا ٥ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ الْمَآسِ أَشْنَانًا لِيُرَوَّا أَعْمَلَهُمْ ٦ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ٧ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ٨ ﴾ الزلزلة: ١ - ٨

અનુવાદ : “જ્યારે જમીનને સંપૂર્ણપણે હયમચાવી નાખવામાં આવશે, અને પોતાના અંદરનો બધો બોજ બહાર કાઢી નાખશે. મનુષ્ય કહેવા લાગશે કે તેને શું થઈ ગયું ? તે દિવસે જમીન પોતાની બધી માહિતી કહી દેશે, એટલા માટે કે તારા રબે તેને આદેશ કર્યો હશે. એ દિવસે લોકો જુદા-જુદા જૂથોમાં વહેંચાઈને પાછા ફરશે, જેથી તેમને તેમના કર્મો બતાવી દેવામાં આવે. પછી જેણે કણ બરાબર નેકી કરી હશે તે તેને જોઈ લેશે અને જેણે કણ બરાબર બૂરાઈ કરી હશે તે તેને જોઈ લેશે.” (સૂર: જિલજાલ, આ. ૧-૮)

હજરત અબૂ હુરૈરા رض ની રિવાયત છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ આયત પઢી - (અર્થાત्, એ દિવસે જમીન પોતાની બધી માહિતી વર્ણવશે), તો રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ સહાબા رض ને પૂછ્યું કે તમે જાણો છો કે જમીનની બધી માહિતીનો અર્થ શું છે ? સહાબાએ કહ્યું કે અલ્લાહ અને તેના રસૂલ વધારે સારું જાણે છે. આપ رض એ ફરમાવ્યું : માહિતીઓથી તાત્પર્ય એ છે કે જમીન દરેક વ્યક્તિ અને દરેક કોમ વિરુદ્ધ એ બતાવશે કે તેણે ફલાણા-ફલાણા કાર્યો ફલાણા-ફલાણા સમયે કર્યા. આ જ તેની માહિતીઓ હશે.

(તિરમિઝી, નસાઈ)

વ્યક્તિનું ધન પણ કયામતમાં તેના પક્ષમાં અથવા તેના વિરુદ્ધ સાક્ષી આપશે. જો વ્યક્તિએ આ ધનથી ગરીબો,

નિર્ધનો, અનાથો, જરૂરતમંદો અને મુસાફરોની મદદ કરી હશે, તો આ ધન તેના પક્ષમાં સાક્ષી આપશે અને જો તેણે તે અનુચ્છિત રીતે પ્રામ કર્યું હશે તો તેનું ઉદાહરણ એવું છે જ્ઞાણે કોઈ ખાતો જાય, પરંતુ સંતુષ્ટ ન થાય, ક્યામતના દિવસે આ ધન તેના વિરુદ્ધ સાક્ષી બનીને ઊભું હશે.

મુસલમાન તેનાથી પણ સારી રીતે વાકેફ હોય છે કે ક્યામતના દિવસે સૌથી પહેલાં નમાજનો હિસાબ લેવામાં આવશે. જો નમાજ સાચી ઠરાવવામાં આવશે, તો બધા કર્મો બરાબર સમજવામાં આવશે. જો ક્યાંક તેને ખરાબ કહી દેવામાં આવશે, તો બધા કર્મો ખરાબ ઠરાવવામાં આવશે. રસૂલુલ્લાહ ﷺ નો ઈરશાદ છે :

«أَوَّلَ مَا يُنْظَرُ فِيهِ مِنْ عَمَلٍ الْعَبْدُ الصَّلَوةُ. فَإِنْ قُبِّلَتْ، نُظْرٌ فِيمَا بَقِيَ مِنْ عَمَلِهِ. وَإِنْ لَمْ تُقْبَلْ مِنْهُ، لَمْ يُنْظَرْ فِي عَمَلِهِ.» (مؤطراً أمام مالك)

અર્થાત્, ક્યામતના દિવસે સૌથી પહેલાં જે અમલને જોવામાં આવશે, તે નમાજ હશે. જો તે બધી રીતે બરાબર હશે તો બંદા તરફથી તે કબૂલ કરવામાં આવશે અને બીજા કર્મો પણ; અને જો તે ગુટિપૂર્ણ દેખાશે તો તે બંદા તરફ પલટાવી દેવામાં આવશે અને તેના સાથે તેના અન્ય કર્મો પણ.

‘હુક્કુલ ઈબાદ’ (બંદાઓના હક્કો) માં સૌથી પહેલાં લોહી (હત્યા)નો નિષ્ઠય કરવામાં આવશે. રસૂલુલ્લાહ ﷺ ફરમાવ્યું કે લોકોના પરસ્પર મામલાઓમાંથી સૌપ્રથમ હત્યાનો નિષ્ઠય કરવામાં આવશે. (મુતાફિક અલયહિ) તે પછી તેની ઉમર અને તેના કર્મો વિશે હિસાબ લેવામાં આવશે.

